

Received : 27.07.2019

Editorial Process Begin: 28.07.2019

Published: 13.09.2019

Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medyada Mahremiyet Algısı

Mustafa BOSTANCI, Sakarya Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Öğr. Gör. Dr.,
mbostanci@sakarya.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9235-293X>

ÖZET

İletişim teknolojileri, 21.yy. başlarında kazandığı ivmeyle bireyin iletişim alışkanlıklarında köklü değişimler meydana getirmektedir. İnternet erişim olanaklarının artması ve mobil iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte ortaya çıkan sosyal medya mecraları, özellikle gençler arasında popülerliğini her geçen gün artırmaya devam etmekte, sunduğu fırsatlar kadar çeşitli riskler de içermektedir. Kullanıcıların kendilerini görünür kılma, kimliklerini kamuya sunma alanına dönüşen sosyal medya mecraları, mahremiyet kavramını da derin bir dönüşüme tabi tutmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının sosyal medya üzerindeki ifşa boyutları düşünüldüğünde adeta mahremiyetin ortadan kalktığı görülmektedir. Dijital ebeveynlerin sosyal medyada mahremiyet algısını konu edinen bu çalışmada, sosyal medya platformlarını aktif kullanan sekiz ebeveyn ile yüz yüze ve yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bulgular genel olarak değerlendirildiğinde üç ana sonuca ulaşılmıştır. İlk olarak, mahremiyeti özel ve gizli alan olarak tanımlayan dijital ebeveynler, sosyal medyanın gizliliği olumsuz etkilediğini düşünmektedir. İkincisi, ebeveynler çocukların sosyal medyada kolayca erişilebilir olduklarından istismarcıların hedefi olduğunu belirtmektedir. Son olarak, sosyal medyadaki çocuklarının mahremiyetini korumak isteyen ebeveynler, kısıtlama, bilinçlendirme ve çeşitli denetim yöntemlerine başvurduklarını belirtmektedir.

Anahtar Kelimeler: dijital ebeveyn, mahremiyet, sosyal medya

Digital Parents' Perception of Privacy in Social Media

ABSTRACT

With the acceleration gained in the early years of 21st century, communication technologies creates fundamental changes in the communication habits of the individual. Social media channels, which have emerged with the increase in internet access opportunities and the spread of mobile communication technologies, continue to increase their popularity, especially among young people, and include various risks as well as opportunities. Social media channels, which turn into the field of making users visible and presenting their identities to the public, also undergo a deep transformation of the concept of privacy. Considering the disclosure dimensions of social media users on social media channels, it is seen that privacy is virtually eliminated. In this study, which is about digital parents' perception of privacy on social media, face-to-face and semi-structured interviews were conducted with eight parents who actively use social media platforms. When the findings were evaluated in general, three main conclusions were reached. First, digital parents, who define privacy as private and confidential, think that social media has a negative impact on privacy. Second, parents state that children are the target of exploiters because they are easily accessible on social media. Lastly, parents who want to protect the privacy of their children in social media state that they use restriction, awareness raising and various control methods.

Keywords: digital parenting, privacy, social media

Giriş

Mahremiyet, XVI. ve XVII. yüzyılda aydınlanma felsefesi ve modern bilim anlayışıyla birlikte, sosyo kültürel, ekonomik ve siyasal alandaki gelişmelerin de etkisiyle birey gerçekliğinin ön plana çıkardığı bir kavramdır. Gelişen kapitalist ekonomik sistem, güçlenen ulus devletler, kentleşme, çeşitlenen iş bölümü ve uzmanlık alanları, kitle toplumu ve atomize bir yaşamı benimseyen bireylerin artması kamusal alanın biçimlenmesini sağlamış, bireyin kamusal çevreden uzaklaşarak kendi sahip olduğu alana, diğer bir ifadeyle mahrem alana dönmesini sağlamıştır (Yılmaz, 2012: 249).

Mahrem alan, kamusal alandan keskin hatlarla ayrıştırılmaya çalışılan, bir nevi özel yaşam alanı olarak değerlendirilmektedir. Yüksel'e (2003: 182) göre mahrem alan; bireylerin kendi başlarına olabildikleri, özgürce düşünebildikleri ve davranabildikleri, diğerleriyle kuracakları iletişimin yeri, zamanı ve koşullarını kendilerinin belirleyebildikleri alanı ve bu alana dair kullanılabilen hakları ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, bireyin yaşamında önemli bir yeri olan mahremiyet hakkı, diğerlerini dışlamak veya ilişkiyi tamamen bitirmek anlamına gelmemektedir. Mahremiyet hakkı, sadece bireyin kendi yaşamını diğerleriyle hangi ölçüde paylaşabileceğine karar verme hakkını ifade etmektedir.

Genel olarak ortak küresel mahremiyet kurallarından söz edilebilse de, bireyin mahremiyet algısı üzerinde daha çok dini, etnik ve kültürel mensubiyet etkili olmaktadır. Mahremiyeti düzenleyen kurumlar ve kuralların içinden çıktığı toplumun değerleriyle bir bütünlük arzemesi gerekmektedir. Zaman ve mekana göre değişiklik arzedeabilen mahremiyet algısı bu kavramı tanımlamayı güçleştirmektedir.

Çeşitli araştırmalarda, sosyolojik etkiler temel alınarak nesiller gruplara ayrılmaktadır. Belirli tarihler arasında dünyaya gelen nesillerin teknolojiyle olan ilişkileri ve hayata yükledikleri anlamlar diğerlerine göre farklılık arz etmektedir. Nesiller arası farklılıklar mahremiyet algısını da şekillendirmektedir. Çaycı (2014: 195) tarafından gerçekleştirilen bir araştırma, 1995 ve sonrası yıllarda doğan Z kuşağının, 1965-1980 yılları arasında doğan X ve 1981-1994 yılları arasında doğan Y kuşağına göre daha farklı bir mahremiyet algısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Teknolojinin içerisine doğan bir kuşak olarak tanımlanan Z kuşağı, sosyal medyayı ayrı bir gerçeklik alanı olarak görmeyerek, mahremiyetini gerçek hayatta paylaştığı oranda sosyal medya üzerinden de paylaşmaktadır.

Mahremiyet kavramı, mekan, kişi ve bilgi mahremiyeti olmak üzere üç boyutta incelenmektedir. Mekan mahremiyeti bireyi çevreleyen fiziksel alanı korumayı ifade ederken, kişi mahremiyeti bireye karşı olan haksız müdahalelerden korunmayı ifade etmektedir. Bilgi mahremiyeti ise kişisel verilerin toplanması, saklanması, işlenmesi ve dağıtılması gibi süreçlerin kontrolü anlamına gelmektedir (Zhumagazyeva ve Koç, 2010: 114). Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi göz önünde bulundurulduğunda, mahremiyet kavramı üzerindeki tartışmalar daha çok bilgi mahremiyeti boyutu itibarıyla gerçekleştirilmektedir. Teknoloji kullanımını merkeze alan bir hayatın içerisinde, kişisel veriler dijital vatandaş

olmanın bir gereği olarak çeşitli kamu kurumları ve özel işletmeler tarafından toplanmaktadır. Toplanan bu kişisel verilerin güvenliği bilgi mahremiyeti tartışmalarının başında gelmektedir.

Medyanın Mahremiyeti Dönüştürmesi

Birçok toplumsal faktörün de etkisiyle mahremiyet algısı zaman içerisinde değişim göstermeye devam etmektedir. Bu değişimde etkisi olan faktörler, Çelikoğlu'nun araştırmasında şu şekilde ifade edilmektedir (Çelikoğlu, 2008: 24):

- Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte yazılı ve görsel medya, telefon, internet, gözetleme araçları.
- Sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeler.
- Sanayi devrimi ile birlikte iş ve aile yapısında görülen değişiklikler ile eğitim seviyesinin yükselmesi neticesinde daha açık ve özgür bireylerden oluşan bir toplum oluşturma çabaları.
- Ekonomik alanlardaki gelişmeler, kişilerin alım güçlerinin ve ürün pazarlama tekniklerinin benzer şekilde artması neticesinde teknolojik gelişmeleri daha yakından takip edebilmeleri.
- Siyasi alandaki gelişmeler, kamu yararını sağlamak üzere gözetleme tekniklerine başvurulması.

Medya araçlarının ve içeriklerinin artan çeşitliliğiyle birlikte kontrol mekanizmalarının etkinliği azalırken, toplumun mahremiyeti köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Hemen hemen her eve misafir olan televizyon yayınları, daha çok reyting kaygısıyla denetimden uzak bir yayıncılık anlayışı sergileyebilmekte, toplumsal değerler üzerinde olumsuz etki yaratabilmektedir. Yayın içeriklerinin izler kitlenin mahremiyet algısı üzerindeki etkisini, yarışma programlarından hareketle Dağ (2005: 23) şu şekilde açıklamaktadır: Son zamanlarda sunulan birtakım yarışma programları özel hayatı ilgilendiren mahremiyet konusunda toplumumuzun değerlerini değişime zorlamakta ve bireyin kendi toplumsal değerleriyle çatışma yaşamasına sebep olmaktadır. Bu tarz yarışma programlarının izleyicileri katılımcıların mahrem hayatını izleyerek eğlenmekte ve bu şekilde bir eğlence şekli izler kitleye empoze edilmektedir. Reyting amacıyla, izleyicilerin "röntgencilik" duygularını ortaya çıkarma gibi gayri ahlaki bir yöntem tercih edilmektedir. Bireyin röntgencilik duygularını açığa vurma, psikiyatride sağlıklı bir durum olarak kabul edilmemektedir. Bu tarz programlarda genellikle sağlıksız ruh hali ve toplumsal açıdan sağlıksız kişilik özellikleri sergileyen bireyler öne çıkarılmaktadır. Bu bireylerin yarışma programlarında yer alması, programların sürekli izleyicileri ve özellikle ergenler ve çocuklar için yanlış bir rol model oluşturmaktadır.

Diziler, magazin programları, evlilik ve yarışma programları gibi hassas içeriklere sahip yayınlardaki mahremiyet yaklaşımı toplumun sahip olduğu mahrem algısına dair sınırları zorlamaktadır. Bu yayınlar aracılığıyla gözler önüne serilen ve ifşa sınırları olmayan hayatlar bireye mal olmaktan çıkıp topluma mal olmaktadır. Bu tür yayınlar aracılığıyla yapılan birey ve aile mahremiyetinin ifşası, izler kitleye bir başkasının özel hayatının gözetlenebileceği ve benzeri mahrem konuların herkesle paylaşılabileceği mesajını vermektedir. Sıklıkla karşılaşılan olumsuz içerikler toplum üzerinde sistematik bir duyarsızlaşmayı da beraberinde getirmektedir.

Rosen (2004) tarafından dile getirilen Omniptikon kavramı yeni bir gözetim modelini işaret etmektedir. Panoptikon'da seçkin bir zümre çoğunluğu, Synoptikon'da çoğunluk seçkin kişileri gözetlerken, Omniptikon'da herkes birbirini gözetlemektedir. Dijimodern dönemde, geniş kitleler tarafından kullanılan yeni medya, bireylerin daha önce hiç deneyimlemedikleri kadar gözetlenmesine ve gözetlemesine fırsat vermiştir. Dijital ortamlarla birlikte her yerde her an herkesi izlemek, takip etmek ve mahrem bilgilerine erişebilmek mümkün hale gelmiştir. Bu gelişmeyle birlikte yeni medya kullanıcıları eşanlı olarak hem gözetlenen hem de gözetleyen konumuna gelmiştir (Kalaman, 2017: 6).

Sosyal Medya ve Mahremiyet

Prensky (2001: 1-2), Castells (2005: 125) tarafından tanımlanan, farklı sosyo-ekonomik ve siyasi şartların hakim olduğu dönemlerde yetişmiş bireylerin teknolojik imkanlar çerçevesinde bir arada yaşadığı "Ağ Toplumu"nu, bilgi ve iletişim teknolojilerine aşina olanlar ve olmayanlar olarak iki gruba ayırmaktadır. Prensky, bilgi ve iletişim teknolojilerine aşina olanları "dijital yerliler", aşina olmayanları ise "dijital göçmenler" olarak adlandırmaktadır. Prensky'nin, 1980 sonrası doğanları dijital yerliler, 1980 öncesi doğanları ise dijital göçmenler olarak kategorize ederken, bireyin teknolojiyle olan yakınlığına ilişkin bir yaklaşımı temel aldığı görülmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kitleleri etkileyen bir biçimde ulaştığı nokta web 2.0 gelişmesi ve sosyal medya mecralarıdır. Web 3.0 üzerinde çalışmalar devam etse de, henüz son kullanıcının deneyimlemediği bir gelişme olarak anılmaktadır. Web 2.0 ile birlikte ziyaretçinin içerik üretebildiği, daha çok etkileşim kurabildiği bir internet deneyimi ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya mecralarının çeşitlenmesi ve gündelik hayatın içerisinde geniş yer bulması, bireylerin iletişim alışkanlıkları başta olmak üzere birçok süreç üzerinde değişimler meydana getirmektedir. İnternet ve sosyal medya mecralarının bireylere sınırsız özgürlükler sunduğu algısı, bireye gerçek hayatta yapamadığı birçok davranışı sanal kimlikler altında yapabilme cesaretini vermektedir. İletişimin mecrası ve niteliğinin değişmesi, bireylerin gerçek kimliklerinden sıyrılarak yepyeni bir sanal kimlikle ahlaki ve hukuki sorumluluklardan uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Dijital mecraları bireylerin özgürce hareket ederek bir başkasının özgürlüğünü kısıtlayabileceği, hakaret ve itham gibi davranışlara başvurabileceği alanlar olarak görmemek gerekmektedir. Gerçek hayatta varolan hukuki yaptırımlar benzer şekilde bu mecralar üzerinden işlenen suçlar için de geçerli olmaktadır.

Bireyler hem gerçek hem de sanal mecralarda her zaman sorumluluklarını bilmeli ve buna göre davranış sergilemelidir. Kötü-iyi, günah-sevap, haram-helal, yanlış-doğru, çirkin-güzel kavramları gerçekte olduğu gibi sanal mecralarda da geçerlidir. Hayatın her bölümünde kul olan bir mümin nasıl ki başta yaratıcısı olmak üzere ailesine, akrabalarına, komşularına, çevresine ve tüm insanlığa karşı sorumluluklara sahip ise, aynı durum sanal mecralarda-internette de geçerlidir. İslam ahlakından bu mecralarda da ayrılmamak durumundadır (Akbaş, 2014: 48). Gerçek hayatta mahremiyetin çerçevesini belirleyerek bu kavrama ayrı bir önem atfeden İslam dini, helal ve haram duyarlılığıyla birlikte iffet ve haya olgusunu da bu çerçevede değerlendirmektedir. Mahrem olanı internet ortamında herkesin erişebileceği şekilde paylaşmak İslam dininin kuralları açısından da doğru karşılanmamaktadır.

Sosyal medyanın kitleler tarafından yoğun bir şekilde kullanılmasıyla birlikte dijital bilginin dolaşımı hızlanmaktadır. Saniyeler içerisinde dünyanın birçok yerinden bilgi akışı sosyal medyada yer alırken, hızlı bilgi akışı hızlı tüketimi de beraberinde getirmektedir. Tüfekçi'ye göre bilginin dijitalleşmesi birtakım mahremiyet sorunları doğurmuştur (Tüfekçi, 2008: 22):

1. *Mekansal Sınırsızlık*: Kişi sınıfta, kafede veyahut sahilde iken izleyicileri duvarlar, kapılar ya da mesafelerle sınırlı olmaktadır. Coğrafi sınırları ortadan kaldıran dijital dünyada ise bu sınırlar yok olmaktadır.
2. *Değişen İzlerkitle*: Kayıt altına alınan bilgi gelecekte de tüketilebilmeyi mümkün kılmaktadır. Konuşmalar ve paylaşımlar artık geçici ve sadece o an o ortamda bulunanlara yönelik değildir. Kayıtlı her bilgi gelecekte sınırlarını kontrol edemediğimiz ve tanımadığımız bir izlerkitle tarafından erişilebilir niteliktedir.
3. *Ortam Kesişmesi*: Gerçek ve sanal ortamlar birbirinin devamı, bütünleyicisi niteliğindedir. Yakın arkadaşlar ile bulunulan bir ortamın kişinin bilgisi dışında fotoğraflanarak sosyal medyada paylaşılması, kişinin hayat tarzını tamamıyla yansıtmıyor olsa da potansiyel işverenlerce uygun kabul edilmeyebilir.

Benzer şekilde Baudrillard, yaşadığımız sanal gerçeklik ve siber uzayın özne/nesne, kamusal alan/özel alan arasındaki ayrımları yok ettiğine dikkat çekmektedir. Bireyin kendisinden başlayarak, gizlilik, mahrem alan, içtenlik gibi her şeyin enformasyon ve iletişim içerisinde tamamen çözüldüğü, artık her şeyin gereğinden fazla yakın ve görünür olduğu bir dünyadan bahsetmektedir (Kumar, 2013: 153). Baudrillard'ın işaret ettiği bu dijital dünyanın en popüler ortamları sosyal medya mecralarıdır. Gençler arasında hayatın merkezine konumlandırılan bu mecralarda hem kişilerarası iletişim gerçekleştirilmekte hem de kitle iletişimine ait enformasyon dolaşıma sokulmaktadır.

Daha çok bilginin daha çok kullanıcı arasında dolaşımı prensibiyle çalışan sosyal medya mecraları, mahremiyeti incelemeyen bir çalışma sistemine sahiptir. Bu platformların kullanıcılara sunduğu gizlilik ayarları olsa da, gerek teknik bilgi eksikliği gerekse risklerin yeterince bilinmemesinden hareketle kullanıcılar tarafından bu ayarlar ilgi görmemektedir. Örneğin dünyada ve Türkiye'de en fazla kullanıcıya sahip sosyal medya mecrası olan Facebook'da varsayılan paylaşım özelliği, paylaşımların sadece o kişinin arkadaş listesinin tamamı tarafından görülebilmesi şeklindedir. Gizlilik ayarlarını doğru yapılandırmayan bir Facebook kullanıcısının paylaşımları uzak yakın tüm arkadaşları tarafından görülebilmekte, paylaşılabilmekte ve sosyal medyada dolaşıma girebilmektedir.

Bu bağlamda, bilgi mahremiyeti çevrimiçi mahremiyetle doğrudan ilişkili olmaktadır. Sosyal medyada yer bildiriminde bulunmak, paylaşım yapmak, beğenmek, yorum yapmak gibi atılan her adım önemli birer bilgi kaynağına dönüşmektedir. Sosyal medya hareketleri incelenen bir kullanıcı hakkında rahatlıkla birçok fikre ulaşılabilmektedir. Sosyal medya mecraları adeta gizli birer CV vazifesi görmektedir. Oluşturulan çevrimiçi profiller aracılığıyla görünür kılınan her türlü veri bilgi mahremiyeti kapsamında değerlendirilmektedir.

Yılmaz'a göre (2012: 262), sosyal medya kullanıcılarına ait bilgiler birer meta gibi pazarlanmakta, bu bilgiler ticareti şirketlerin müşteri profilleri oluşturmalarına katkı sağlamaktadır. Gelişen bilişim teknolojileri kodlama ve şifreleme konusunda büyük bir Pazar oluşturmakla birlikte, geçmişte mahrem olarak algılanan değerler, kimlikler ve görseller sosyal medya ile kamusal alana sunulmaktadır. Daha yalın bir ifadeyle, hayatını sosyal medya

mecraları ile anlamlandırmaya çalışanlar, mahremiyeti tersyüz edici bir yapıyla karşı karşıya kalmakta ve mahremiyet algısı gerçek olandan sanal olana doğru bir dönüşüm geçirmektedir.

Sanal bir paylaşım kültürünün de tetiklediği, gündelik hayatın içerisinde yapılan her türlü edimi sosyal medya üzerinden görünür kılma alışkanlığı, kullanıcıların diğerleri tarafından daha çok görünür olmasını sağlamaktadır. Özellikle gençler arasında ilgi odağı olmak kaygısıyla yapılan ölçsüz paylaşımların sayısı artmaktadır. Daha çok beğenilme arzusuyla kendi hayatını sosyal medya üzerinden bir nesne gibi gözler önüne sunan birey, aynı zamanda diğerlerinin nesne olarak sunulan hayatını da bu mecralar aracılığıyla gözetlemektedir.

Bireylerin sosyal medyada üretilerek sürekli tekrar edilen davranış kalıplarına ilgisi ve her ortamda görünür olma isteği mahremiyetin dönüşümünde ve sınırlarının genişlemesinde önemli bir vazife görmektedir. Diğerlerinin paylaşımını takip eden birey, zamanla bazı paylaşım ve davranışları normalleştirme eğiliminde olmaktadır. Bir süre sonra farkında olmadan aynı davranışları sergileyen birey “herkes yapıyor, benim yapmamın da sakıncası yok” düşüncesiyle kendisini psikolojik olarak rahatlatmaktadır (Çetin, 2015: 787).

Mahremiyet kavramı, bireyin diğerleri tarafından ne kadar tanındığı ve bilindiği, diğerleri tarafından fiziksel olarak ne kadar ulaşılabilirdiği, bireyin diğerlerinin ilgisinin ve dikkatinin ne derece nesnesi olabildiği hususlarıyla bağlantılıdır (Yüksel, 2009: 278). Bu tanımdan hareketle, sosyal medya mecraları aracılığıyla ulaşılabilir olan, başkalarının ilgi ve dikkatinin nesnesi olmaya çalışan birey mahremiyetin sınırlarını zorlamakta, hatta ölçsüz bir gönüllü ifşa ile bu sınırları ortadan kaldırmaktadır.

Sosyal medyada mahremi ifşa bazı kullanıcılar tarafından gönüllü olarak gerçekleştirilirken, bazı kullanıcıların da kişisel bilgileri rızaları dışında kullanılmaktadır. Gönüllü ifşada kullanıcı daha çok kitleye ulaşmak, daha çok bilinmek hatta sosyal medya ünlüsü (fenomen) olmak arzusuyla gizlilik ayarlarını herkesin görebileceği şekilde belirlemekte ve mahremiyet gözetmeksizin paylaşımlarını sürdürmektedir. Rıza dışı ifşada ise, kişi, bilgisi dahilinde olmadan bir fotoğrafta, etkinlikte ya da konumda etiketlenilebilmekte, bir başkasının paylaşımına konu olabilmekte, kendisinin dahi görmediği bir fotoğraf paylaşımında yer alabilmektedir.

Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medyada Mahremiyet Algısı Araştırması

Yay’a göre (2017: 7) dijital ebeveynlik kavramı, anne ve babaların çocuklarına dijital dünyada doğru rehberlik yapabilmeleri için öğrenmeleri gereken becerilerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yurdakul ve arkadaşları (2013: 888) tarafından dijital ebeveynlik rollerini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilen çalışmada ise beş temel ebeveynlik rolüne vurgu yapılmaktadır. Bu roller dijital okuryazarlık, farkında olma, kontrol, etik ve yenilikçilik olarak ifade edilmektedir. Bu roller arasında özellikle etik rolü, ebeveynlerin dijital mahremiyetle ilgili gerekli bilgiye sahip olmaları, çocuklarını bu konuda bilinçlendirmeleri ve eğitmeleri

gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ebeveynlerin sosyal medyada neyin mahrem olduğu, neyin mahrem olmadığına ilişkin algıları ve bu platformların mahremiyeti önceleyen bir şekilde nasıl kullanılacağını teknik olarak bilmeleri önem arz etmektedir. Sosyal medya platformlarını sık kullanan çocukların bu konuda ilk öğretmeni ise ebeveynleri olmaktadır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmanın temel amacı dijital ebeveynlerin sosyal medyada mahremiyet algılarını ortaya koymaktır. Bu amaçla çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmaktadır:

1. Ebeveynler sosyal medyayı daha çok hangi amaçla kullanmaktadır?
2. Ebeveynler için mahremiyet kavramı neyi ifade etmektedir?
3. Ebeveynler sosyal medya mahremiyet ilişkisini nasıl değerlendirmektedir?
4. Ebeveynler sosyal medyanın çocuklarının mahremiyetine olan etkisini nasıl değerlendirmektedir?
5. Ebeveynler sosyal medyada çocuklarının mahremiyetini korumak için neler yapmaktadır?

Araştırma evreni, dijital ebeveynlerden oluşmaktadır. Araştırmada, çalışma grubunun belirlenmesinde olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden uygunluk örnekleme tekniği dikkate alınmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda sosyal medyayı aktif olarak kullanan ve dijital ebeveynlik rolleri sergileyen 8 ebeveyn belirlenmiş, nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Özellikleri

Kod	Ebeveyn	Yaş	Meslek	Eğitim	Sosyal Medya Kullanım Yılı
E1	Anne	35	Ev Hanımı	Lisans	10
E2	Anne	38	Biyolog	Lisans	10
E3	Anne	41	Öğretmen	Lisans	15
E4	Anne	38	İşletmeci	Lise	10
E5	Baba	38	Öğretmen	Üniversite	15
E6	Baba	35	Öğretmen	Yüksek Lisans	12
E7	Baba	37	Akademisyen	Yüksek Lisans	10
E8	Baba	40	Sivil Toplum	Lisans	14

Araştırma katılımcıları 4 anne, 4 baba ebeveyninden oluşmaktadır. 30-40 yaş aralığındaki

ebeveynler çeşitli mesleklere sahip, lise ve üzeri eğitim almışlardır. Katılımcıların 10 yıl ve üzerinde sosyal medya kullanıyor olmaları sosyal medyada mahremiyet algısına ilişkin değerlendirmeleri açısından önemlidir.

Şekil 1: Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin En Sık Kullandıkları 100 Kelime

Araştırmaya katılan ebeveynlerle yapılan görüşmeler çözümlendiğinde, soruları cevaplandırırken kullandıkları en sık kelimeler Şekil 1’de kelime bulutu ile gösterilmiştir. Ebeveynlerin sıklıkla kullandıkları kelimeler “sosyal”, “özel” ve “gizli” kelimeleridir. Dolayısıyla ebeveynler, mahremiyet kavramına yaklaşımlarını daha çok özel ve gizli kelimeleri ile ifade etmektedir.

Bulguların Yorumlanması

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelere ait metinler çözümlenmiş ve dijital ebeveynlerin sosyal medyada mahremiyet algısı araştırma sorularından hareketle açıklanmaya çalışılmıştır.

Tablo 2: Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medya Kullanım Amaçları

Kod	Sosyal Medya Kullanım Amacı
E1	Çocuk yetiştirme ve eğitme konusunda bilgi sahibi olmak için kullanıyorum.
E2	İletişim kurmak ve gündemi takip için kullanıyorum.
E3	İletişim kurmak, gündemi takip etmek ve iş gündemini takip için kullanıyorum.
E4	İletişim kurmak, eğlenmek, sosyalleşmek ve bilgiye erişim için kullanıyorum.
E5	Kurumsal ve sosyal çevreyi takip etmek, sosyolojik gözlem yapmak için kullanıyorum.
E6	Toplumsal mesaj vermek, kitlelere ulaşmak için kullanıyorum.
E7	İletişim kurmak ve gündemi takip etmek için kullanıyorum.
E8	Alışverişle ilgili bilgiler, gündemi takip etmek ve video izlemek için kullanıyorum.

Tablo 2'ye göre, dijital ebeveynler sosyal medyayı daha çok iletişim kurmak ve gündemi takip etmek amacıyla kullanmaktadır. Bu öncelikleri eğlenme, öğrenme, alışveriş konusunda bilgiye ulaşma, çocuk yetiştirme konusunda bilgi edinme, sosyolojik gözlem, toplumsal mesaj verme ve video izleme gibi çeşitli amaçlar takip etmektedir. Katılımcılardan E1: "Özellikle çocuklarla ilgili konularda, nasıl yaklaşmam, neler yapmam gerektiği konusunda bilgi sahibi olmak için çok sık kullanıyorum" şeklinde sosyal medya kullanım amacını ifade etmektedir.

Tablo 3: Dijital Ebeveynlerin Mahremiyet Kavramına Yaklaşımları

Kod	Mahremiyet Yaklaşımı
E1	Kişisel özel alandır.
E2	Kişisel özel alandır.
E3	Kişi ya da kişilere özel alandır.
E4	Kişinin kendi özel alanıdır.
E5	Kişinin başkalarının bilmemesi gereken özel ve gizli alanıdır.
E6	Şahsi dokunulmazlık demektir.
E7	Dinen gizli ve mahrem olan demektir.
E8	Kişisel gizli alan, ailevi alan demektir.

Tablo 3'e göre, dijital ebeveynler mahremiyeti daha çok özel ve gizli alan olarak ifade etmektedir. Katılımcılar aynı zamanda mahremiyeti aileye ait olan alan ve şahsi dokunulmazlık olarak da tarif etmektedir. Örneğin katılımcılardan E3, mahremiyete bakış açısını şu şekilde ifade etmektedir: "Kişi ya da kişilere özel ve paylaşıma kapalı olmalı. Mahremiyet hem görsel hem de işitseldir. Her yaşta insanın bu konuda belirli bir çizgisi mutlaka bulunmalı diye düşünüyorum. Ayıp kavramı günümüzde artık iyice yok edilmeye

başlandı ama bunun kesinlikle toplum yapısında belirli ölçekte yer alması gerekiyor. Bazı konularda ki aşırı özgürlüklerin hem dini hem ahlaki değerlerimizi yok ettiğini düşünüyorum”.

Tablo 4: Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medya Mahremiyet İlişkisi Değerlendirmesi

Kod	Sosyal Medya Mahremiyet İlişkisi
E1	Olumsuz etkiliyor. Herkes her şeye çok rahatlıkla ulaşabiliyor.
E2	Olumsuz etkiliyor. Sınırlar kayboluyor. Sosyal medya sıradanlaştırıyor.
E3	Olumsuz etkiliyor. Ahlaki değerler yok olurken insan ve toplum tahrip oluyor.
E4	Olumlu ya da olumsuz etkilemesi kullanıcının kendi iradesine bağlıdır.
E5	Olumsuz etkiliyor. Gerçek hayatta yapılamayacak davranışları normalleştiriyor.
E6	Olumsuz etkiliyor. Bilinçsiz paylaşımlar artıyor.
E7	Olumsuz etkiliyor. Sosyal medyada mahremiyetin sınırları kayboluyor.
E8	Olumsuz etkiliyor. Sosyal medyada izleniliyor ve takip ediliyor.

Tablo 4’e göre, dijital ebeveynlerin büyük çoğunluğu sosyal medyanın mahremiyeti olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Katılımcılar bu düşüncelerini sosyal medyada mahremiyet sınırlarının kaybolduğunu, ahlaki değerlerin zarar gördüğünü, birtakım davranışların normalleştiğini, gerek bilinçsiz paylaşımların gerekse başkaları tarafından izlenme ve takip edilmenin arttığını ifade ederek açıklamaktadır. Örneğin E5 kodlu ebeveyn: “Olumsuz etkilemektedir. İnsanlar bireyselce yapmayacağı davranışları paylaşımları herkesin yaptığını düşünerek normalleştiriyor. Yeni nesil doğal olarak bu tür davranışları sıradan ve normal olarak içselleştiriyor”. E4 kodlu katılımcı ise diğer katılımcıların aksine mahremiyeti korumanın tamamen kullanıcının kendi iradesine bağlı olduğunu düşünmektedir. Nitekim sosyal medya platformları kullanıcılara birtakım gizlilik ayarlarını yapabilme, paylaşımların hedef kitlesini düzenleyebilme gibi çeşitli seçenekler sunmaktadır. Bu bağlamda kullanıcı iradesi sosyal medyada mahremiyetin korunması açısından önem arz etmektedir.

Tablo 5: Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medya ve Çocuk Mahremiyeti Değerlendirmesi

Kod	Sosyal Medya ve Çocuk Mahremiyeti İlişkisi
E1	Çocuk fotoğrafları yayınlanmamalı bu durumla sık karşılaşıyoruz.
E2	Akranları çok etkiliyor. Sınırlandırma uygulamaları kullanıyoruz.
E3	Çocuklar küçük yaşlarda uygunsuz paylaşımlar yapıyor, mahremiyet ihlal ediliyor.
E4	Çocuklar uygun yaş ve yeterli bilgiye sahip olmadan sosyal medya kullanmamalı.
E5	İlkokullarda sosyal medya okuryazarlığı ve güvenli internet kullanımı dersi verilmeli.
E6	Doğru yönlendirilmeyen çocuklar şer odaklarının kurbanı oluyor.
E7	Sosyal medyadaki çocuğa daha kolay ulaşılabilir ve istismarcıların hedefi oluyor.
E8	Sosyal medya çocuk mahremiyetinin korunamadığı bir alandır.

Tablo 5'e göre, dijital ebeveynler sosyal medya ve çocuk mahremiyeti ilişkisini farklı açılardan değerlendirmektedir. E1, çocuk fotoğraflarının sık paylaşılması gerektiğini, E2 çeşitli uygulamalarla sınırlandırsalar da akran etkisinin hissedildiğini, E3 küçük yaştaki çocukların uygunsuz paylaşımlar yapabildiğini, E4 ise sosyal medya kullanacak yaş ve bilgiye sahip olmayan çocuklara izin verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir. E8'e göre sosyal medya çocuk mahremiyetinin korunamadığı bir alana dönüşmüş durumdadır. E6 ve E7 ise doğru yönlendirilmeyen çocuklara bu platformlarda kolay ulaşıldığını ve özellikle şer odakları ve istismarcıların bu durumu kullandığını vurgulamaktadır. E5 ise konunun eğitim boyutuna dikkat çekmektedir: "Sosyal medya okuryazarlığı ve güvenli internet kullanımı ilkokullarda hayat bilgisi dersine müfredatına girmeli ya da ayrı bir ders olarak okutulmalı diye düşünüyorum".

Tablo 6: Dijital Ebeveynlerin Sosyal Medyada Çocuk Mahremiyetini Koruma Yöntemleri

Kod	Sosyal Medyada Çocuk Mahremiyetini Koruma Yöntemi
E1	Genellikle kontrol ediyorum ve çocuğumun fotoğraflarını paylaşmıyorum.
E2	Yaş sınırimız var. Tehlikeleri konusunda konuşuyoruz ve farketmeden gözlemliyorum.
E3	Hangi programları kullandığını ve hangi içerikleri tükettiğini denetliyorum.
E4	Paylaşımları konusunda uyarıyor ve genellikle gözetimim altında tutuyorum.
E5	Uygunsuz ve tehlikeli içerikleri anlatıyor, genellikle kontrol etmeye çalışıyorum.
E6	Uygun yaşa gelmeden internet ve sosyal medya kullanmasına izin vermiyorum.
E7	Bu konuda yeterince eğitim almadan sosyal medya kullanmasını istemiyorum.
E8	Girebileceği sitelere karar veriyorum ve paylaşım yapmasına pek izin vermiyorum

Tablo 6'ya göre, dijital ebeveynler sosyal medyada çocuklarının mahremiyetini korumak için çeşitli yöntemlere başvurmaktadır. E1, çocuklarının fotoğraflarını paylaşmadığını ve genellikle kontrol ettiğini, E2 yaş sınırlaması koymakla beraber tehlikeleri konusunda uyardığını ve kullanımlarını gözlemlediğini, E3 kullanılan programlar ve içerikleri denetlediğini ifade etmektedir. E4 çocuğunun mahremiyetini koruma şeklini “Kendi gözetiminin altında tutuyorum ve paylaştığı fikirlere ya da görsel içeriklere dikkat etmesi gerektiği hususunda uyararak yardımcı olmaya çalışıyorum” şeklinde ifade etmektedir. E5 uygunsuz ve tehlikeli içerikleri anlattığını ve kontrol etmeye çalıştığını, E6 ve E7 ise yeterli yaş ve kullanım bilgisine sahip olmadan çocuklarına sosyal medya kullanımı konusunda izin vermediklerini belirtmektedir. E8 ise çocuklarının girebileceklerini siteleri belirlediğini ve genellikle paylaşım yapmasına izin vermediğini ifade etmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Mahremiyet sınırlarının yok olduğu bir dijital dünyada, mahremiyeti yönetmenin gerçek hayattakinden daha zor bir hal aldığı görülmektedir. Özellikle bilgi mahremiyeti bağlamında kontrolsüzlüğün geldiği aşama kaygı vericidir. Kişisel bilgiler kullanıcının bütün tedbirlerine rağmen sosyal medya üzerinden kitlelere yayılabilmekte, ticari işletmeler için kıymetli birer veriye dönüşebilmektedir.

Araştırma katılımcısı dijital ebeveynler sosyal medyanın mahremiyeti olumsuz etkilediğini düşünmektedir. Çocukların erken yaşta ve yeterli bilinç düzeyine erişmeden sosyal medya kullanmaları, onları istismarcıların kolay ulaşabilecekleri birer hedef haline getirmektedir. Mahremiyetin bu mecralarda olumsuz etkilenmesinin iki temel aktörü bulunmaktadır. Birincisi, sosyal medya mecralarının genel yapısıdır ki, bu yapı daha çok şey paylaşmayı ve daha çok görünür olmayı tetiklemektedir. İkinci ise bu mecraları aktif olarak kullanan bireylerdir. Egoizm ve beğenilme arzusunun da desteklediği ön plana çıkmak ve görünür olmak isteyen birey için sosyal medya mecralar stratejik önem arz etmektedir. Konvansiyonel medya ile bulamadığı fırsatın sosyal medya ile kendisine sunulduğunu gören birey için bu mecralar çekici gelebilmektedir. Bu iki temel aktör daha çok paylaşım, daha çok görünür olma ekseninde bir araya geldiğinde, mahremiyetin sınırları ortadan kalkmaktadır.

Sosyal medyada mahremiyetin korunması adına, çağın ebeveynlerinin dijital ebeveynlik rollerine sahip olmaları gerekmektedir. Araştırmamızın katılımcısı dijital ebeveynler gerek çocuklarını sosyal medyanın riskleri konusunda uyararak, gerekse çocuklarının sosyal medya davranışlarını denetlemeye çalışarak bu platformların getirdiği riskleri ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Bütün bunların yanı sıra çocuk ve yetişkin düzeyinde sosyal medya okuryazarlığı eğitimlerinin yaygınlaştırılması, sosyal medyada gizlilik ve güvenlik yönetimi gibi eğitimler aracılığıyla bilinçlendirici çalışmalar yapılması faydalı olacaktır. Ayrıca bir nesli kaybetme lüksümüzün olmadığı bilinciyle, dijital dünyada nefes alıp veren bireylerin daha sağlıklı yetişmeleri için milli politikalar geliştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, B. (2014). Sanal Ortamda Mahremiyet. *Diyanet Dergisi*, 287, 48-50.
- Castells, M. (2005). Hacker Etiği: İş Hayatına Yıkıcı Bir Yaklaşım, Pekka Himanen, Çev: Şebnem Kaptan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çaycı, B. (Şubat, 2014). International Trends and Issues in Communication & Media Conference, Dubai.
- Çelikoğlu, N. (2008). 'Mahremiyet' Kişiyne Ait Özel Alanlar Tartışması, İstanbul: İskenderiye Yayınları.
- Çetin, E. (2015). Sosyal Paylaşım Ağlarında Fotoğraf, Yer/Mekân Bildirim Paylaşımları ve Mahremiyet: Facebook Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41), 779-788.
- Dağ, İ. (2005). Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin, Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri. RTÜK Raporu, Ankara.
- Kalaman, S. (2017). Yeni Medya ve Mahremiyetin Dönüşümü: Facebook Türkiye Örneği. *Uluslararası Hakemli İletişim ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 14, 1-31.
- Kumar, K. (2013). Sanayi Sonrası Toplumdan Post-Modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları. Çev. Mehmet Küçük. 4. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Rosen, J. (2004). *The Naked Crowd: Reclaiming Security and Freedom in an Anxious Age*, Random House, New York.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives, Digital Immigrants. *On the Horizon*, NCB University Press, 9(5), 1-10.
- Tüfekçi, Z. (2008). Can You See Me Now? Audience and Disclosure Regulation in Online Social Network Sites. *Bulletin of Science, Technology & Society*, 28(1), 20-36.
- Vardi, R. (2015). Sanal Mahremiyet. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 9(17), 53-73.
- Yay, M. (2017). Dijital Ebeveynlik. Yeşilay Yayınları: İstanbul.
- Yılmaz, A. (2012). Sosyal Medya Kullanımında Güncel Tartışmalar: Üniversite Öğrencileri Örneğinde Mahremiyet - Kamusal Alan İlişkisi. *Global Media Journal*, 3(5), 246-264.
- Yurdakul ve ark. (2013). Dijital ebeveynlik ve değişen roller. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 12(4), ss. 883-896.
- Yüksel, M. (2003). Mahremiyet Hakkı ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi. A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 58 (1), 181-213.
- Yüksel, M. (2009). Mahremiyet Hakkına ve Bireysel Özgürlüklere Felsefi Yaklaşımlar. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 64 (1), 275-298.
- Zhumagaziyeva, A., Koç, F. (2010). Kültürel Etkileşimde Kadınların Giysi Alışkanlıklarındaki Değişimin Mahremiyet Açısından İncelenmesi (Kazakistan ve Türkiye Örneği). *E-Journal of New World Sciences Academy*, 5(2), 113-131.

